

Koncz János:

TÁRSADLMI STRUKTÚRA ÉS MŰVELŐDÉS

A címben jelzett kérdéskör igen széleskörű szakmai irodalom tárgyát képezte az elmúlt évtizedben. A többirányú megközelítésből ez alkalommal egy rövid történelmi áttekintést követően néhány mai problémát kívánunk kiemelni, amelyek mindannyiunk érdeklődésére számot tartanak.

A történelmi vizsgálódás kiindulópontja a felszabadulás előtti kép vázlatos megfogalmazása. Földes Ferenc (1910-1943) A munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon című munkájában 1941-ben adott e témával kapcsolatos többoldalú áttekintést. A statisztikai adatok számos fontos tényezőre hívják fel figyelmünket. A szerző megállapítja, hogy a magyar parasztság nem rendelkezett kulturális fejlődési lehetőségekkel, hiszen ha a népiskolát követően polgári iskolában tanultak tovább a paraszt gyermekek, az ott szerzett ismeretek nem vagy alig hasznosíthatók a mezőgazdasági munkában. A szakműveltséget adó többi iskolafajta között különbséget kell tenni, mert ezek képesítő műveltséget adnak, meghatározott foglalkozási ágak felé irányítják a tanulókat.

Földes Ferenc adatai szerint a magyar társadalom mintegy 20-25 százaléka tartozik a munkásság sorába, bár egyes korabeli statisztikák csupán mintegy 12 százalékot sorolnak a munkásság körébe. Földes Ferenc számításai szerint a munkásság gyermekeinek továbbtanulási esélyeit a képesítő mű-

műveltséget adó iskolákban a következő számadatok érzékel-
tetik: a középiskolákba bejut az ipari munkások 10-17 év
közötti gyermekei közül minden 108., a felső kereskedelmi-
be minden 430., a képzőkbe minden 618.; az ipari munkások
középiskolás tanulók gyermekeinek 60 százaléka a haladóbb
szellemű középiskolákban, a reáliskolákban tanul. A munkás
leányok elenyésző számban jutnak be a középiskolákba, illet-
ve a képzőkbe és a leány kereskedelmi iskolákba.

A középiskolai tanulók szempontjából igen lényeges
eltérések tapasztalhatók a munkás és a szegényparaszt gyer-
mekek között. Majdnem ötször annyi gyermek tanult közép-
iskolákban, mint parasztygyermek. Ebben a munkásság részben ke-
reseti viszonyai, részben a települési tényezők játszanak
szerepet.

Figyelemre méltó összevetést olvashatunk, ha a négy
társadalmi réteg gyermekeinek továbbtanulását tekintjük át.
Ennek megfelelően a szegényparaszt aránya a lakosság sorai-
ban 35 százalék, gyermekei a középiskolákban 1,3 százalékot
adnak. A munkásság társadalmi aránya 21,4 százalék, gyerme-
kei a középiskolákban 3,4 százalékot képviselnek, a birto-
kos osztály 16,8 százalékot jelent a társadalomban, gyerme-
kei adják a középiskolások 12,2 százalékát. A polgárság,
amely 26,8 százaléka a társadalomnak, gyermekeit tekintve a
középiskolások 82,4 százalékát adják. Ez a kép azt jelzi
hogy a polgárság gyermekei továbbtanulását illetően figyelem-
re méltó előnyöket élvez.

Ha a főiskolai oktatást nézzük a szegényparaszság
szemszögéből, akkor a következő kép tárul elénk: 1930-31-ben
a magyar főiskolára 256 szegényparaszt gyermek járt, ami a
tanulóiifjúság 1,5 százaléka, mutatónk szerint 35 százalékot

képvisel a társadalomban. Másik mutató szerint a 13-20 éves korosztály helyzetét vizsgálva megtudjuk, hogy a szegényparasztság csupán minden 1 320. gyermeke jut el a főiskolára. Földes Ferenc szerint ez a három milliós szegényparasztság numerus claususa, amelyhez még külön törvényre sem volt szükség, hiszen anélkül is kitűnően működött. Ez idő tájt szerveződnek Magyarországon a népfőiskolák, amelyeken néhány hetes elméleti és gyakorlati tanfolyam után a végzetek oklevelet kaptak. Ez az intézmény azonban korántsem tud olyan képesítést adni, amelyre a szegényparaszt fiataloknak a társadalmi felemelkedéshez szüksége volna.

A munkásság gyermekei felsőfokú továbbtanulását - mint említettük - a települési körülmények is befolyásolják -, nevezetesen a városi előnyök. A 18-23 éves korosztályból minden 425. ipari munkás gyermek előtt nyílt meg a kulturális fejlődés lehetősége. Ez azt jelenti, hogy a hallgatók 2,8 százalékát adják, a munkás gyermekek és hallgatók között csupán minden 473. a munkás szülők gyermeke.

Külön vizsgálja Földes Ferenc az iparos-tanonc szülők gyermekeit. Az adatok szerint a paraszt gyermekek, de a kispolgársághoz tartozó szülők gyermekeinek egy része is a tanonciskolába kerül. Míg az előzőeknél ez valamelyest társadalmi felemelkedést, az utóbbiaknál társadalmi visszalépést jelent. A tanonciskolákban nagy a lemorzsolódás, mintegy 30 százalékuk nem fejezi be a tanulmányait. A heti óraszám mindössze 9, és a harmadik évben már csak heti 3 óra az elméleti oktatás. Annak érdekében, hogy a tanoncok megfelelően fel tudjanak készülni a választott pályára, munkaidejüket 35-40 százalékkal kellene csökkenteni.

A mezőgazdasági szakoktatás részben a 12-14 éves tan-
kötelesek ismétlő gazdasági, kereskedelmi iskoláiban törté-
nik. A 4,5 milliós őstermelő réteg gyermekei közül 1 803
járt főiskolába. A szegényparasztság az ismert földbirtok-
viszonyok következtében nem érdekelt a termelésben és fe-
loslegesen érzi szaktudása gyarapodását.

Magyarországon igen jelentős az írástudatlanság, 1930-
ban 3 millió szegényparaszt közül 400 ezer az írástudatlan.
A legmagasabb számarány Szabolcs-Szatmár megyében volt.

Az ez idő tájt elterjedő rádiózást igen fontosnak tart-
ja a szerző a kultúra érdekében. Vizsgálja a művészetek hely-
zetét és megállapítja, hogy igen kevés könyv jelenik meg,
átlag 2 500-3 000 példányban, és alig jut el a munkássághoz
és a parasztsághoz. A 10 milliós parasztságból a könyvtára-
kat mindössze pár ezer ember látogatta. Az irodalomban ez
idő tájt megnövekedett a munkásság és parasztság sorából
kikerülők tekintélye: Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Darvas
József, József Attila, Vészi Endre és mások. A képzőművésze-
ti kiállítások igen szűk körhöz jutnak el, különösen a sze-
gényparasztság rétegében. A lakosság mintegy 4 százaléka ne-
vezhető zeneértőnek.

Összegezve Földes Ferenc megállapítja, hogy a szegény
néprétegek kultúrájának problémája nem oldható meg kulturá-
lis síkon, hanem "... marad a társadalmi megoldás, amelynek
olyan helyzetet kell teremtenie, hogy a szegényparaszt és
munkás rétegek társadalmi arányuknak megfelelően részesülje-
nek a kultúrában..."

Figyelemre méltóak természetesen azok a társadalmi
erőfeszítések, amelyeket a kor haladó személyiségei annak
érdekében tettek, hogy ilyen körülmények között is a kul-

túra minél szélesebb körbe eljuthasson. Ismerjük a falukutatók mozgalmát, a munkásotthonok és a tanyai olvasókörök szervezőinek áldozatos tevékenységét. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma forrása volt a Szegedi Szabadtéri Játékok megindulásának. A szakszervezeti mozgalom sokat tett a kultúra terjesztéséért. Mégis nagy változásoknak kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy a társadalmi szerkezetben konzerválódott kulturális különbségeket figyelemre méltóan csökkenteni lehessen.

A felszabadulást követően e törekvéseknek olyan nagy állomásai voltak, mint az általános iskola megteremtése, az iskolák államosítása, az esti levelező oktatás tömeges fejlesztése. Már az Ideiglenes Kormány 1945 augusztusában határozatot hozott az általános iskola megteremtéséről. Ez a magyar oktatási progressziók sok évtizedes törekvése a megvalósulása során azóta is időtálló alapja oktatási rendszerünknek. Röviddel a felszabadulást követően bekövetkezett az iskolák államosítása, amely a korábban elmaradott polgári fejlődés miatt tulajdonképpen a népi demokratikus fejlődési szakasz szocialista fordulathoz közeledő időszakában következett be. Az országgyűlés ezt követően még az évtized vége előtt törvényt alkotott az ipari tanuló képzésről, amely az ezt követő két évtizedben alapját képezte a munkásosztály ifjúsági utánpótlása szocialista oktatásának, nevelésének. A Magyar Dolgozók Pártja központi szervez az első évtizedben többször is foglalkoztak az oktatás és a művelődés, a tudomány kérdéseivel. Az e korra jellemző pozitív és negatív tényezők az elemzésekben és határozatokban egyaránt visszatükröződnek. Mindenesetre időtálló döntések indultak el a megvalósulás útján, olyanok, mint a kollégiumi rendszer kiépítése, az ösztöndíj és a szociális támogatási rendszer megteremtése, a származási kategorizálás bevezetése az értelmiségi utánpótlás kiválasztásában stb.

Még a 40-es évek végén megtörtént a marxizmus-leninizmus oktatás intézményes megindulása, a tudomány, a művészet kiváló teljesítményeinek Kossuth-díjjal történő elismerése, a kulturális, művészeti intézmények államosítása.

Az első évek lendületét követő fejlődés eredményei és ellentmondásai tanulságainak figyelembevételével a szocialista építés követelményeinek szellemében dolgozta ki a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1958-ban Művelődéspolitikai irányelveit. Az irányelvek gondolata és szelleme alapján fejlődött művelődéspolitikánk az elmúlt negyedszázadban. Ennek alapján alkotott törvényt az országgyűlés 1961-ben oktatásügyünkről, amelynek továbbfejlesztését tervezete éppen most szerepel a szakmai viták programjában. A párt vezető testületei, az országgyűlés, a kormány többször rendszeresen és visszatérően foglalkoztak a tudomány, az oktatás, a közművelődés és a művészetpolitika időszerű kérdéseivel. Ez a rendszeresség azt jelentette, hogy a politikai, társadalmi, gazdasági fejlődés részeként és azzal szerves összhangban kerültek elemzésre a kultúra különböző kérdései. Az értékelésekben és a programokban folyamatosan helyt kaptak a fejlesztés feltételei éppúgy, mint a teljesíthető, de reális követelmények, a nevelés, a végzett munka értékelése és az értékek elismerése. A foglalkoztatottság fokozatosan teljessé vált. Az iparosítás, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, az oktatás és az egészségügy fejlesztése mind nagyobb mértékben befolyásolta a társadalmi esélykülönbségek csökkentését. A munkás-paraszt gyermekek továbbtanulásának intézményes támogatása megkülönböztetett jelentőségű volt a társadalmi mobilitás elősegítése érdekében. Folyamatosan kiépült és általánossá vált az óvodai ellátottság, a nyolc osztályos általános iskola elvégzése. Több évtizedes erőfeszítés eredményeként ma már a 15 évesnél idősebb népesség mintegy 70 százaléka rendelkezik általános

iskolai végzettséggel, ugyanez a foglalkoztatottakon belül már mintegy 80 százalékot jelent. A 18 évesnél idősebb népesség mintegy 30 százaléka középiskolai vagy ennél magasabb iskolai végzettséggel, a 25 évesnél idősebb népesség mintegy 8-9 százaléka felsőfokú diplomával rendelkezik.

Mindehhez természetesen nagy társadalmi erőfeszítéseket kellett vállalni. Ismeretes, hogy az esélykülönbségek csökkentését 1949 és 1962 között a származási kategorizálás adminisztratív eszközei is segítették. A későbbiekben e téren is a munka tartalmi elemei kerültek előtérbe. A szocializmus alapjainak lerakásával történelmileg indokolttá vált a már említett származási kategóriák eltörlése az értelmiség-utánpótlás pályairányításában, képzésében.

Ez új feladatot jelentett a társadalom és jelesül az oktatásügy számára. Azt tette szükségessé, hogy az esélykülönbségek a korábbi szükségszerű adminisztratív eszközei helyébe a tartalmi tényezők lépjenek. Két évtizedes tapasztalat bizonyítja a döntés helyességét, de példázza azt is, hogy az esélykülönbségek ilyenén csökkentése hosszú társadalmi fejlődés része. Egyidőben kissé korán szóltunk az esélyazonosság megteremtésének rövidtávú programjáról, holott ez majd a kommunista társadalomnak lehet csak reális igénye. Addig is viszont csökkentenünk lehet és kell a különbségeket az esélyekben a szülők foglalkozása, a települések, a szakmák szerint és más összefüggésben...

Az utóbbi negyedszázadban a hagyományos társadalmi szerkezet és a művelődés viszonya fokozatosan átalakult. Ha az osztályok és a rétegek közeledésének problémakörét nézzük, akkor a 60-as években mindenképp a termelészövetkezeti parasztság részesült megkülönböztetett támogatásban, amelyre nagy szükség volt a termelészövetkezetek meg-

erősödése érdekében. Az 1970-es években mindenekelőtt az MSZMP Központi Bizottsága 1972 novemberi határozata után a munkásosztály megkülönböztetett támogatásáról beszélhetünk. Az 1980-as években az ilyen "osztályjellegű" preferenciákat mindinkább felváltja egy-egy társadalmi korosztály (pályakezdők, családalapítók, kisnyugdíjasok stb.) vagy egy-egy társadalmi család jelentősebb támogatása, természetesen az anyagi helyzet függvényében.

A településpolitikát tekintve az 1960-as években szerves összefüggésben a parasztság helyzetének javításával elsősorban a községek részesültek jelentős művelődési, egészségügyi, oktatási fejlesztésben. Általános iskolák, gimnáziumok, kórházak, orvosi rendelők, üzlethálózatok épültek, egyáltalán az infrastruktúra érzékelhető javítása képezte a támogatások egyik kiemelt sajátosságát. Az 1970-es években a városok részesültek a lakosságnál nagyobb számarányban a különböző fejlesztésekben, amelyhez az ipartelepítés, a kulturális fejlődés nagymértékben hozzájárult. A lakásépítés, a kommunális ellátás sokat fejlődött a városokban. Ez idő tájt a községek és különösen a kisebb települések háttérbe szorultak, amely egy nagymértékű mobilitást hozott magával a városok irányába. Közben a városok olykor túlzásfoltta váltak, a kisebb települések kezdtek elnéptelenedni. A tanulságból okulva módosítottuk települési politikánkat, és a lakosság számarányának jobban megfelelő módon kerülnek elosztásra, felhasználásra az anyagi javak. Vagyis összességében a különböző osztályok és rétegek a települések közeledésének folyamata egyenlenségeket is hordozott, mégis a tendencia jól mérhető és vissza nem fordítható. Érződik ez a termelésben, a munkában, a közéletben, a szocialista demokrácia gyakorlásában vagy éppen a családi életben, ahol a társadalom legkülönbözőbb osztályai, rétegei a társadalom alapsejtjeiben élnek és alkotnak együtt.

Az elmúlt évtizedekben dinamikus volt tájegységünkön is az urbanizáció. Ennek csak részben mutatója, hogy a lakosság több mint kétharmada városokban él, itt elsősorban nem a statisztikai, hanem a tartalmi elemekre utalunk. Az urbanizáció ugyanis nem azt jelenti - mint erre már Lenin is utalt -, hogy "a falu beköltözik a városba". Az urbanizáció elsősorban azt jelenti, hogy a korábban csak a városra jellemző feltételek, körülmények mindinkább a községekben vagy azok nagy részében, sőt esetenként a tanyavilágban is megteremtődnek. A kép már régen nem az, hogy a művelődésben mechanikusan előnyös helyzetű a városi, hátrányos helyzetű a falusi ember. Bizonyos tekintetben a város kétségtelenül előnyökkel jár még a faluval szemben, de a különbségek átrétegződnek. Ma van olyan községünk, amely a közművelődés tárgyi feltételei tekintetében - különböző fajlagos mutatók alapján - előnyösebb helyzetben van, mint a város. Hiszen miközben Szegeden, a Makó vagy Szentés nagyszágú új városrészeinkben nincs mozi, művelődési ház, önálló könyvtár, szerencsére mind kevesebb nagyközségünknek kell nélkülöznie ezeket az alapintézményeket. Mégis fel kell figyelni arra, hogy miközben új városrészeinkben az a gond, hogy még nem alakultak ki a művelődés bizonyos alapintézményi feltételei, több kisközségünkben, a tanyavilág egy részében visszalépés történt a korábbi körülményekhez képest. A hatvanas években a szocialista mezőgazdaság megerősítése jegyében indokoltan különös súlyt kapott a falu, a tanya művelődése is, a hetvenes években helyes volt figyelmünket nagyobb mértékben a városokra fordítani, de úgy tűnik, nem gondoltunk időben arra, hogy az egyébként ugyancsak ésszerű közigazgatási korszerűsítések több helyen a kisközségekben többszáz vagy ezer ember művelődési lehetőségeit elszűrkítik. A jövőben erre külön gondot kell fordítani.

Figyelemre méltóan emelkedett a munkásság általános és szakműveltsége. A tudományos-technikai forradalom művelt munkást igényel, éppen ezért helyes volt a szakmunkásképzés megkülönböztetett támogatása az elmúlt másfél évtizedben. A társadalom távlati érdeke is a művelt szakmunkások számának növelése, a széles alpműveltséggel rendelkezők biztosítása.

Ami a parasztságot illeti, számaránya érezhetően csökkent, ugyanakkor a munka jellegének átalakulása itt is a műveltség emelkedését hozta magával. A paraszti munka ma már mind kevésbé hagyományos földművelés keretében realizálódik, sokkal inkább szükséges a technikai, a biológiai, a kémiai stb. ismeret.

Jelentősen megnövekedett társadalmunkban a szellemi dolgozók számaránya. A foglalkoztatottak mintegy 30 százalékát kitevő szellemi dolgozó kétharmada az alkalmazottakhoz, egyharmada a diplomás értelmiséghez tartozik. Még a legutóbbi szociológiai vizsgálatok is megállapítják, hogy különösen az alkalmazotti réteggel keveset foglalkozott a társadalomtudomány. Szerepük pedig jelentősen növekszik, részben az ún. "tercier ágazatban", a szolgáltatásban, de nélkülözhetetlenek az adminisztrációs munkában vagy éppen a tudományos kutatás vagy egészségügy területén. Munkájuk hatékonysága nagymértékben hozzájárul mind az értelmiség, mind a fizikai dolgozók hatékonyságához. Látni kell ugyanakkor, hogy helyenként aránytalanságok is tapasztalhatók. Az adminisztratív munkaerő általában indokolatlanul nagy létszámot képvisel, ugyanakkor ezen belül egyes területek, pl. a művelődésügy, az egészségügy, de bizonyos területen a tudományos kutató intézetek nem megfelelően ellátottak szakképzett előadókkal. Ugyanakkor a bürokrácia növekedése magával hozta az adminisztratív munkaerő létszámának növelését.

Még olyan új eredmények, mint a számítástechnika bekapcsolása az ügyvitelbe is, az alkalmazotti létszám emelkedésével járt együtt. A jövőt illetően arra kell törekednünk, hogy műveltségüket gazdagítsuk, szakszerűségük növekedjen, és számszerű foglalkoztatásuk a gazdaságosság, a hatékonyság figyelembevételével alakuljon.

A művelődés szempontjából különösen fontos az értelmiség szerepe, egyebek között a tudomány termelőerővé válása során. Csupán emlékeztetünk arra, hogy a III Országos Központja 1985 májusában országos konferencián foglalkozott e kérdéssel. Ennek során ismételten hangsúlyozásra került az értelmiségi magatartásban a szaktudomány szerepe éppúgy, mint a közösségi magatartás. Nem helyes a technokrata vagy humán beállítás, hanem hangsúlyozzuk az értelmiség esetében is a szakműveltség mellett az általános műveltség fokozását. Az értelmiség szerepe igen jelentős a társadalmi demokrácia gazdagodásában, amelynek általános vonásai mellett olyan új vonásokkal is találkozunk, mint a különböző egyesületek, társaságok területe.

Gazdasági előrehaladásunkban gyors ütemben növekszik a szellemi tőke-beruházások hasznosításának aránya. A századfordulón a gazdasági fejlődés néhány százaléka teremtődött szellemi beruházásból, döntő többsége az anyagi beruházás eredménye volt. Mostanára nemzeti vagyonunk harmadát, felét a szellemi értékek és fejlődésünk ilyen arányát a szellemi értékekkel való gazdálkodás hatékonysága adják. A munkaerő-gazdálkodás mennyiségi tényezői mellett megnövekszik a minőségi oldal szerepe. Százezer és millió forintokat jelenthet pozitív vagy negatív értelemben az a tény, hogy a munkaerő mennyire felkészült az új technika és technológia követelményeinek alkalmazására. Ma már a műveltség nemcsak követelménye a termelés elvárásainak, hanem előfeltétele is

a fejlődésnek. Mindez parancsolóan írja elő a szocialista munkakultúra sokoldalú feltárását, közgondolkodássá formálását.

Gazdasági fejlődésünk nélkülözhetetlenné teszi a szellemi tőke mind hatékonyabb alkalmazását. Ehhez viszont az is szükséges, hogy a különböző műszaki munkakörökben dolgozók megfelelő szakképzettséggel rendelkezzenek. Ma azzal a sajátos ellentmondással találkozunk, hogy miközben a pályakezdő értelmiség jelentős része szakmailag "alulfoglalkoztatott", addig a műszaki munkaköröket betöltők 25-30 százaléka nem rendelkezik a szükséges képesítéssel. Ezt az ellentmondást természetesen megfelelő körültekintéssel, de folyamatosan fel kell oldanunk.

Fejlett szocialista társadalmunk építése során közgondolkodásunk mindinkább elfogadja, hogy növekszik az emberi tényező szerepe és jelentősége. A napi élet feladatai bizonyítják a "jót s jól, ebben áll a nagy titok" reformkori gondolatának időtállóságát. A politika, a társadalom számára azonban az a fontos, hogy közösen kutassuk a "jót, s jól" titkát, és ismereteinket alkotóan alkalmazzuk. Ennek során megkülönböztetett szerepet kap a munka, a közélet, a magánélet és a kultúra kapcsolata. Ez megköveteli, hogy a munka vagy kultúra, a közélet vagy kultúra, a magánélet vagy kultúra helyett: a munka és kultúra, a közélet és kultúra, a magánélet és kultúra egységét és kölcsönhatását képviseljük.

De sokoldalú az összefüggés a szocialista demokrácia gyakorlata és az állampolgári műveltség között is. A mit, miért, hogyan? kérdésére csak a műveltség és a társadalmi tapasztalat egysége alapján tudunk reálisan válaszolni. De az emberi magánéletnek is sok kulturális tényezője van. Sok múlik rajtunk, műveltségünkön, hogy az egészséges életmód

mennyire válik általánossá, mennyire tudjuk elhárítani azt a veszélyt, hogy leküzdve a nyomor betegségét, ránk törhetnek a jólét nyomorúságai.

Közművelődési munkánkban évtizedek óta növekszik a szabadidő problematika jelenléte. A szabadidő növekedése szerves eleme társadalmi előrehaladásunknak. Mégis, figyelniünk kell arra, nehogy közgondolkodásunkban, életmód-szemléletünkben a szabadidő "önálló" életet éljen. A polgári szabadidő-szemléletnek e törekvése fontos sajátja. Bizonyos problémákra nálunk is fel kell figyelni. Ha megnéznénk az elmúlt két évtizedben, hány könyv, tanulmány, cikk foglalkozott a szabadidővel és mennyi a munkaidővel, akkor valószínű, az arány erősen eltolódna az előző javára. A jelenben pedig úgy tapasztaljuk, hogy a munkaidő kultúrált hasznosítása sem kisebb gond, mint a szabadidő kultúrált eltöltése. Vagyis: a jövőben sokoldalúbban kell foglalkoznunk a munkaidő és a szabadidő kultúrált hasznosításának összefüggéseivel, természetesen a sajátosságokat is figyelembe véve. A máig érvényes marxi megfogalmazás szerint a szabadidő-pihenődő és a magasabb tevékenységre való idő. Ennek szellemében kell megtalálnunk a szabadidőben a művelődésre, a testedzésre, a szórakozásra, a pihenésre fordított idő helyes arányát, az emberi önmegvalósulást szolgáló tartalmát. Mindez társadalmi törekvés, de megkülönböztetetten fontos ifjúságunk nevelésében. Az oktatás és a közművelődés mainál szervezettebb tartalmi egymásra épülésében arra kell törekedni, hogy a műveltség ne a jóllakottság, hanem az éhség érzetét teremtsen. Ezzel szolgálhatjuk a permanens művelődést, az önművelést tartalmi méreteken.

Folyamatosan és több szempontból célszerű vizsgálni az iskola szerepét a társadalmi mobilitásban. Összességében

- mint a bevezetőben is említettük - eredményeink jelentősök. Mégsem hagyhatunk figyelmen kívül sajátosságokat. Az óvoda általánossá válása nagy jelentőségű az esélykülönbségek csökkentésében. Az általános iskolában azonban romlani kezdett a tankötelezettségi törvény teljesítésének helyzete, hiszen a társadalom perifériájáról igen sok gyermek kerül az iskolába. Az általános iskolát végzettek mintegy 30 százaléka nincs felkészülve a középiskolai továbbtanulásra, közülük 90 százalék szakmunkástanuló lesz. Az egyes iskolatípusok csak részben mobilizálják a felnövekvő ifjúságot, más oldalról konzerválják a mai állapotokat. Az értelmiségiek gyermekeinek zöme a gimnáziumokban tanul, ahol a legnagyobb a továbbtanulási esély, míg a munkások gyermekeinek jelentős része a szakmunkás iskolát választja, ahol viszont igen jelentős a lemorzsolódás. Ami a felsőoktatást illeti, a következő képet látjuk: amíg a foglalkoztatottak 70 százaléka fizikai dolgozó, gyermekeik a felsőoktatásban - intézménytípusonként jelentősen differenciálva - 40 százalékot képviselnek. De vannak eltérések települések szerint is, hiszen a 14-29 éves korosztályból Budapesten 18 százalék tanul, a felsőoktatásban Szegeden 15 százalék, Szabolcs megyében 5 százalék. Erősen felgyorsult az értelmiségi pályák feminizálódása, amely hovatovább társadalmi problémák forrása lesz. Nagyok az eltérések az egyes értelmiségi szakmák és esélyek összefüggésében, bizonyos pályák erősen belterjessé válnak, míg máshol igen szerény az összefüggés.

A társadalmi osztályok és rétegek közeledése mellett új differenciák is jelentkeznek. Kialakult társadalmunkban egy "gazdag" réteg, amely esetében jogos igény az igazságosabb közteherviselésben való részvételük. De érezhető egy szegény réteg nagyarányú jelenléte, egyrésze önhibáján kívül - gondoljunk az idősekre, kisnyugdíjasokra, akikkel

ráadásul a közművelődés sem foglalkozik kellő mértékben. De nagy létszámot képviselnek a "lumpen" rétegek, lassan halad a cigányság társadalmi asszimilációja és tudjuk, hogy a közveszélyes munkakerülés is igen jelentős probléma. Számos reális gonddal kell megküzdeni a pályakezdőknek, a családalapítókknak. A szocialista népi-nemzeti egységet gyengíteni igyekszik a hazai ellenzék, illetve a fellazítási taktika, különösen a kulturális területeken. A jövőt illetően mind nagyobb ideológiai érzékenység szükséges, fejleszteni kell a szocialista vitakultúrát is.

Az osztlyok és rétegek közeledésével igen jelentős a szemléletformálás. Ennek érdekében sokat tesznek és tehetnek a tájékoztatás, az agitáció, a propaganda különböző eszközei. Az utóbbi években megfigyelhető a helyi tájékoztatás szerepének megnövekedése, Csongrád megyében két napilap mutációkkal segíti a tájékoztatást, tíz éve működik a Magyar Televízió Délalföldi Studiója, épül a rádióstúdió -, Hódmezővásárhelyen már működik -, Szegeden előkészület alatt áll a kábeltelvízió megindulása. Úgy gondoljuk, mindezek jelentős szerepet játszanak az általános társadalmi műveltség növekedésében is. Egy országos vizsgálat szerint a szellemi foglalkozásúak 97 százaléka olvas újságot, a mezőgazdasági segéd munkások csupán 75 százaléka. Minden esetben a sajtó változatlanul szerepet játszik a társadalmi műveltség növekedésében.

Összefoglalóan ismételten leszögezzük, hogy a társadalmi szerkezetben a közeledés hosszú időt igénybe vevő folyamat, amely várhatóan átfogja a szocialista építés egész korszakát. Közben új különbségek, eltérések is keletkezhetnek, amelyeket a társadalompolitikának folyamatosan és rendszeresen vizsgálni kell, és gondoskodni arról, hogy elkerüljük a különböző konfliktusokat.